

TUDOMÁNYTÖRTÉNET

A magyarországi skandináv nyelvészetről

1. A kezdetek. A magyarországi skandináv nyelvészet az egyes skandináv nyelvek egyetemi oktatására megy vissza. Visszaemlékezésekből tudjuk (MANHERZ Hrsg. 2003), hogy az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán az egyébként elsősorban finnugrisztikával foglalkozó Lakó György professzor tanított svéd nyelvet, 1958-tól biztosan. Hogy korábban volt-e bárminemű szervezett skandináv nyelvoktatás hazánkban, arról nincsenek biztos információink. Ugyanettől az évtől fogva indítottak a Német Tanszéken speciális kollégiumokat a nordisztika és a néderlandisztika egyes részterületeiről, mindezeket a germanisztika segédtudományaiként (runológia, vallástörténet, germán régiségtan, germán törzsek osztályozása, stb.) tárgyalva (HUTTERER 1971/1991). A Szovjetunióból hazatért és ott V. M. Zsirmunszkijnál aspiránsként dolgozó Hutterer Miklós, indoeurópeista valamint germanista, a magyarországi általános germanisztika diszciplina későbbi oszlopos személyisége, az inzuláris skandináv nyelvek (izlandi, feröeri) stúdiumain belül óizlandi nyelvi speciális szemináriumot vezetett néhány érdeklődő hallgatónak. Ezen speciális kollégium keretében óizlandi szövegrészletek elemzésére is sor került, úgy a Verses Eddából, mint egyes sagákból. Az 1960-as évek elején tehát már megvolt a lehetőség legalább két skandináv nyelv, a svéd és az óizlandi egyetemi szintű tanulására. (Az utóbbi nyelv egyébként struktúrájában rendkívül hasonlít az újjizlandira, a kettő tulajdonképpen átjárható.) A nyelvészeti-filológiai-nyelvtörténeti megközelítést Hutterer Miklós személye biztosította. Egyértelműen leszögezhetjük, hogy a korai időkben, tehát a hatvanas-hetvenes években Magyarországon bárki, aki később skandinavisztikával tudományosan kezdett el foglalkozni, legyen az illető akár nyelvész, akár irodalmár érdeklődésű, HUTTERER munkásságát aligha kerülhette meg. Összefoglaló, általános germanisztikai munkáiból (HUTTERER 1968, 1986, 1999. és további kiadásai) az olvasó ugyan rövid, de jó kitekintést kaphat az egyes északi germán nyelvek (izlandi, feröeri, dán, norvég, svéd) történetére, de ezek szinkrón nyelvi struktúráira (grafematika, fonológia, morfológia, szóalkotás és szóképzés, mondattan) is, mindez szövegmutatványokkal ellátva. A szerző Bevezetés a germanisztikába, valamint a Germán nyelvek, illetve a Die germanischen Sprachen című munkái tankönyvek a magyarországi, illetve az osztrák és német egyetemeken is. Ezek a munkák igen részletes általános nyelvészeti és indogermanisztikai fejezeteket is tartalmaznak a germanisztikai stúdiumot megalapozandó.

Érdekes tény azonban, de részben talán érthető, hogy skandináv nyelvészet egyik legérdekesebb kérdését, a runológiát az említett munkák kizárólag általános germanisztikai megközelítésben tárgyalják. Itt kell azonban rögtön megjegyezni, hogy a skandináv nyelvtörténeti megközelítés – szemben a német nyelvtörténeti hagyománnyal – a runológiát egyértelműen a skandinavisztika köré vonja, egyszerűen azért, mert a rúnaleletek 98 százaléka skandináv területről maradt ránk és ezek nyelve a 6. század közepétől óészaki, azaz skandináv. Még erősebb, mi több döntő az a germanisztikában is közismert belső nyelvészeti tény, hogy a 6. század közepe táján két fonológiai innováció eredményeképpen az északnyugati germán nyelvi egységből kiváltak

a mostmár speciálisan skandináv jegyek. Szóeleji redukciókról, törlésekről van szó, melyek a következők: 1. A szókezdő /j/ lekopása, vö. északnyugati germán – protoskandináv: */ja:ra/ > óészaki *ár* 'év' (vö. angol *year*; német *Jahr*), */jungaR/ > óészaki *ungr* 'fiatal' (vö. angol *young*, német *jung*). 2. A szókezdő /w/ lekopása labiális magánhangzók előtt, vö. északnyugati germán – protoskandináv: */wullo/ > óészaki *ull* 'gyapjú' (vö. angol *wool*, német *Wolle*). Hasonlóan: óészaki *ulfr* (< *wulfaR) 'farkas' ~ angol *wolf*, német *Wolf*; óészaki *orð* (< *wurða) 'szó' ~ angol *word*, német *Wort* stb. Éppen a fentiek miatt, ettől az időtől fogva a kontinensen felbukkanó minden újabb rúnalelet nyelvét tekintve eo ipso skandináv (pontosabban óészaki vagy közskandináv). Az összes klasszikus skandináv nyelvtörténet is egyébként a fenti időszakról számolja az óészaki nyelvállapot kezdetét (HAUGEN 1976; TORP 1998; WESSÉN 1944). Annál is érdekesebb ez, mert HUTTERER A germán nyelvek Óészaki nyelv című fejezetében említi ugyan a /j, w/ lekopását, de az éppen ebből adódó, nyelvtörténetileg döntő következtetést az északnyugati germán egység felbomlását illetően nem vonja le, vö. (HUTTERER 1986: 130).

HUTTERERnek 1973-ban jelent meg egy egyetemi jegyzete magyarul a gót nyelvről (HUTTERER 1973). (Ő vizsgálta egyébként elsőként a gót, az óizlandi és az óangol nyelveket germanisztikai szempontból Magyarországon.) Ez a gót nyelvet igen szokatlanul, a maga nemében páratlanul és pazar precízséggel szinkrón szempontból bemutató munka a skandináv nyelvtörténet számára azért is különösen fontos, mert – többek között – megmutatja azokat az egyébként jól ismert fonológiai struktúrákat is, amelyek a gótot, mint keleti germán nyelvet összekötötték az északi germán (skandináv) nyelvekkel.

Itt kell megemlítenünk, hogy ebben a kezdeti időszakban tömörültek Hutterer köré azok a hallgatók, akikből később jónéhányan – talán éppen Hutterernek köszönhetően – skandinavisztikával kezdtek el foglalkozni, legyenek nyelvészek vagy irodalomírók, és (részben) foglalkoznak a mai napig is. Fontos fejlődést jelentett, hogy 1967-től hivatalosan is lehetett skandinavisztikai speciális tanulmányokat folytatni ún. C szakként, melynek teljesítése esetén az egyetemi diplomába bekerült, hogy az illető „skandinavisztikai speciális tanulmányokat folytatott”. Ugyanebben az évben alakult meg Hutterer vezetésével a Német Nyelv és Irodalom Tanszéken belül az Általános Germanisztikai Tanszéki Szakcsoport, azaz egy elkülönült részleg, amely mostmár hatékonyabban koncentrálhatott eredeti tárgyára az ún. kis germán nyelvekre és a magyarországi német dialektológiára, ezek oktatására és kutatására.

(Érdekesség, mert biztosan tudjuk, hogy az egykori történelem-angol szakos hallgató, N. Tóth Zsuzsa volt az, aki svédés alapnyelvvel elsőként kapott ilyen diplomát 1970-ben. Őt vette Hutterer először maga mellé tanársegédnek. N. Tóth 1970–73 között tanított svéd nyelvet és skandináv történelmet a Tanszéken. Korai Hutterer-hallgató volt – a teljes névsor felsorolása nélkül – N. Balogh Anikó, Egerszegi Erzsébet, Madary Kamill, Merkl Hilda, Tarnói Judit (norvégosok), Voigt Vilmos (svédés, izlandis). Közülük többen tanítottak és tanítanak egyetemünkön. Voigt Vilmos már az 1968/69-es tanévben runológia kurzust tartott. A hőskorszak tanárai között kell említeni Ziperovszky Hannát, aki hosszú éveken át tanított svéd nyelv- és stílusgyakorlatot. Ziperovszky ma Svédországban tanít, nyelvészeti érdeklődése a nyelvpedagógián túl elsősorban a fonetika [ZIPERNOVSZKY 2006].)

Hutterer nyelvjárásközpontú, történeti megközelítését láthatjuk a "kis germán nyelvek" elnevezésében. Ugyanakkor természetesen megkérdőjelezhetetlen, hogy a skandináv nyelvek, legyenek azok központi skandináv nyelvek, mint a dán, a norvég és a svéd, vagy

inzulárisak, mint az izlandi és a feröeri, mind sztenderdizáltak, HEINZ KLOSS terminológiájával ezek tehát Ausbau (azaz ún. leváló vagy kifejlesztett) nyelvek, melyek mindegyikének önálló, független nyelvi státusza van (KLOSS 1967, 1978). A központi skandináv nyelvek sztenderdjei között ugyanakkor eltérő fokozatú, nem-reciprok érthetőség áll fenn, éppen ezért ezek tekinthetők egymás nyelvjárásainak is (BLOOMFIELD 1933).

E helyen kell rámutatni arra a sajátosságra, hogy a hatvanas és hetvenes években nem vált szét két külön diszciplinára, nyelvészetre és irodalomra a majdani skandinavisztikát is magába foglaló tárgyegyüttes. Ugyanakkor éppen ebben az időszakban kezdett el körvonalazódni egyfajta hasadás, amennyiben kialakulni látszott egy irodalmi és egy nyelvészeti polarizáltság a skandinavisztikával foglalkozó kutatók között, a meghatározó filológiai megközelítés azonban mindvégig domináns maradt.

A diszciplinák közötti hídszemélyiség maradt a Hutterer-tanítványok közül N. Balogh Anikó, aki a norvég nyelv oktatása mellett Hutterer után elsőként oktatott skandináv nyelvtörténetet úgy, hogy előadásaihoz skandináviai nyelvészeti tankönyveket is felhasznált. HUTTERER MIKLÓS N. BALOGH ANIKÓVAL közösen kiadott egy skandinavisztikai olvasókönyvet az óizlandit megalapozandó, melyet a szerzők többkötetes műnek ígértek (HUTTERER – N. BALOGH 1974). Sajnos az első kötetet azonban nem követte folytatás.

2. A skandináv nyelvészet felé. A magyarországi skandináv nyelvészet megteremtésében alapvető szerepe volt Kiefer Ferencnek, aki ma az MTA rendes tagja. Kiefer Svédországból 1972-ben tért haza. Ekkor kérte fel őt Hutterer arra, hogy vegye át Lakó György svéd óráit. Kiefer 1969 és 1972 között kutatót és tanított a Stockholmi Egyetemen (majd 1973-tól 1983-ig minden évben három hónapot töltött ugyanott vendégprofesszorként). Hutterer 1972–1975 között a grazi egyetem Germanisztika Tanszékének volt vendégprofesszora, majd 1975-től haláláig (1997) professzora. LAKÓ svéd–magyar középszótára 1969-ben jelent meg először, és a mű tartalmaz egy velős nyelvtani összefoglalót is (LAKÓ 1969). KIEFER a Stockholmi Egyetemen generatív nyelvmélettől foglalkozott, melynek egyik korszakos darabja lett az a munkája, amely a svéd morfológiára alkalmazta ezt az új nyelvelméletet (KIEFER 1970). A svéd nyelvórák mellett Kiefer svéd leíró nyelvtant is tanított, és a tananyag feldolgozásában és bemutatásában – amennyire ez lehetséges volt – alkalmazni próbált általános nyelvészeti megközelítéseket is. (Kiefer a mai napig tanít az 1992-ben megalakult Skandináv Nyelvek és Irodalmak Tanszékén, alapító tagja az új nevén Nyelvtudományi Doktori Iskola Germanisztikai Nyelvtudományi Program Skandináv Nyelvészet PhD alprogramjának, témavezető. Svéd nyelvészetből a mai napig hozzá írnak a hallgatók szakdolgozataikat. Közülük többen mentek doktori képzésre és szereztek PhD fokozatot.)

A fentiekből felsejlik, hogy a svéd nyelv tanítása volt az, amely a körülményekhez képest a vizsgált korszak kezdetén a legerősebben volt reprezentálva a központi skandináv nyelvek közül, köszönhetően LAKÓ és KIEFER sokéves nyelvészeti munkásságának. KIEFER 1984-ben megjelent svéd–magyar szótára további nagy lökést adott a svéd nyelvoktatásnak (KIEFER 1984).

Norvég nyelvet már a hatvanas évektől, tehát a kezdetektől oktatták a későbbi skandinavisták, de ők ekkor kivétel nélkül az irodalom felé voltak elkötelezve, így Egerszegi Erzsébet, Merkl Hilda, N. Balogh Anikó, Kúnos László stb. A Szegedről 1980-ban felkerült Masát András, későbbi tanszékvezető szintén norvégos. A norvég nyelv tanítása töretlen volt, de norvég nyelvészetről ekkor még egyáltalán nem beszélhettünk.

3. Az áttörés. A későbbi, immár önálló Skandinavisztika Tanszék létrehozása felé vezető úton jelentős állomás volt a Germanisztikai és Romanisztikai Tanszék 1981-es megalakulása. Vezetője 1984-ig Manherz Károly volt, aki tanszékvezető munkája mellett folytatta a már korábban Hutterer Miklóstól megörökölt általános nyelvészetet is magában foglaló Bevezetés a germanisztikába című alaptárgy oktatását. Ezt a tárgyat minden skandinavisztika, angol, német, valamint néderlandisztika szakos hallgatónak abszolválnia kellett. Ez a tárgy volt az egyik ága az ún. régi filológiák egyikének az óészaki irodalom mellett. A skandinavisztika mint önálló stúdium itt, a Germanisztikai és Romanisztikai Tanszék keretein belül vált ún. B szakká 1984-ben.

A dán nyelvi képzés Ács Péter belépésével indult meg a Germanisztikai és Romanisztikai Tanszéken. Ács általános és alkalmazott nyelvészet szakos hallgató volt korábban, tanárai között volt Antal László, akitől strukturális nyelvészetet, és Péter Mihály, akitől fonológiát tanult, valamint Manherz Károly, akitől nyelvtörténetet és általános germanisztikát. Legnagyobb hatással Kiefer Ferenc volt rá, akinél tutoriális formában dán elméleti grammatikai és fonológiai órákat hallgatott. A külsősként a tanszéken néhány szemesztert tartó Terts István rendkívül érdekes általános nyelvészeti óráit két évig hallgatta. Ács 1983 és 1986 között az MTA aspiránsaként lépett be a tanszéki oktatók közé, jelenleg docensi beosztásban dolgozik a tanszéken. Még aspirantúrája alatt egy dán nyelvészkollegával elkészített egy strukturális nyelvészeti alapokon nyugvó dán fonológia jegyzetet dán és magyar nyelven is, elsőt a maga nemében. A munka Koppenhágában jelent meg (ÁCS–MØLLER-ANDERSEN 1983). 1983-tól ő indította el a dán leíró nyelvészet órákat a dán alapnyelves skandinavista hallgatóknak.

Ács szerzett Magyarországon elsőként skandináv nyelvészetből egyetemi doktori diplomát (1986). Kandidátusi értekezését 1990-ben védte meg, melyet az interskandináv kommunikáció fonológiai aspektusáról írt (ÁCS 1996). 1992-ben javaslata alapján vezették be a Bevezetés a skandináv nyelvtudományba, valamint Az interskandináv kommunikáció kurzusokat a Tanszék tanrendjébe. N. Balogh Anikó külföldre távozásával átvette a Skandináv nyelvtörténet című előadás tartását, amely tematikailag folytatása Manherz Bevezetés a germanisztikába című előadásának. Baksy Péterrel – a tanszék korábbi norvégos hallgatójával, jelenleg adjunktusával közösen – két kötetben, egyetemi jegyzet formájában megírták a központi skandináv nyelvek történetének vázlatát (ÁCS–BAKSY 2010, 2013). Ács általános kutatási területe a skandináv nyelvtörténet, a skandináv és általános fonológia, valamint az interskandináv kommunikáció belső nyelvészeti aspektusai.

A Germanisztikai Intézet 1992-ben alakult meg, melynek Manherz Károly lett az igazgatója. Mérőföldkönek számított a magyarországi skandinavisztika létrejöttében, hogy az Intézet keretében ekkor létre jöhetett a Skandináv Nyelvek és Irodalmak Tanszéke.

Ettől fogva a skandinavisztika teljes jogú, ötéves A szakká lépett elő. A rendszerváltás környékén jelentek meg az államközi szerződések értelmében a tanszékre delegált skandináv lektorok. Először svéd, majd dán és végül norvég kollégát is kapott a tanszék. A lektorok elsődleges feladata a nyelv- és stílusgyakorlat órák tartása, ami mellett feladatuk országisméleti és skandináv kultúra előadások tartása is. Az anyanyelvi lektorok munkába állása rendkívüli segítséget jelentett abban, hogy magyar kollégáinknak immár nem kellett akkora súlyt fektetniük az egyes nyelvek oktatására, hanem tovább specializálódhattak és kutathattak.

Fontos itt kiemelni, hogy szemben számos más európai egyetemi gyakorlattal a Skandináv Nyelvek és Irodalmak Tanszékén az adott skandináv nyelven, tehát dánul, norvégul,

illetve svédül tartják a szakelőadásokat és a szakszemináriumokat a magyar kollégák. Magyarul csak a közös skandináv bevezető nyelvelőadások folynak.

Mint azt korábban említettük, a svéd nyelvészet mint leíró nyelvtan, Kiefer feladata volt, Ács tartotta a dán leíró grammatika órákat, a norvégot pedig egy hazánkban élő és dolgozó norvég tanár, illetve a norvég kolléga távollétében valamely norvégos munkatárs. A tanszéki norvég nyelvészet helyzetének nagy lökést adott Vaskó Ildikó belépése, aki 1995-től oktat Tanszékünkön (1982–1985 között volt norvégos hallgatónk). Vele egészült ki a tanszék nyelvész kollektívája. A tanszéken Vaskó kezdte el a norvég leíró nyelvészet oktatását, amely tematikailag megegyezik Ács és Kiefer hasonló témájú előadásaival és szemináriumaival. Ezzel most már mindhárom központi skandináv nyelv grammatikájának anyanyelvi oktatása lehetővé vált. Vaskó kiemelt szakterülete a pragmatikai jelölők természete és viselkedése a pragmatika szerepe a nyelvoktatásban, az interkulturális pragmatika és a fordítástudomány (transzlitológia), ugyanakkor érdeklődési területéhez tartoznak a skandináv nyelvtudomány módszertani kérdései is, valamint a norvég mint idegen nyelv oktatása és nem utolsósorban a lexikográfia (VASKÓ 1997, 1999, 2004, 2012).

A kilencvenes évek kezdetétől új fejlődési szakasz kezdődött a magyarországi skandináv nyelvészet történetében. Megindult a posztgraduális képzés, az Országos Akkreditációs Bizottság 1995-ben hagyta jóvá a Germanisztikai Nyelvtudományi Doktori Program részeként a Skandináv Nyelvészet B alprogramot. Ettől fogva nyílt lehetőség PhD fokozatot szerezni skandináv nyelvészetből. A program alapítói között volt Kiefer Ferenc (általános és skandináv nyelvészet), Manherz Károly (germanisztika) és Ács Péter (skandináv nyelvészet). A Germanisztikai Nyelvtudományi Doktori Program vezetője Manherz Károly lett, míg a Skandináv Nyelvészet alprogramé Ács Péter. Rendkívül fontos része a doktori programnak az az eleme, hogy a doktori iskola hallgatóinak nem csupán skandináv nyelvészeti tárgyakat kell abszolválniuk, hanem az ELTE MTA Elméleti Nyelvészeti Szakcsoport kijelölt óráit, valamint egy germanisztikai előadást. Ezen kitekintés megírásáig négyen szereztek PhD fokozatot skandináv nyelvészetből.

4. Nyelvészeti irányzatok és folyó kutatások. A Skandináv Nyelvek és Irodalmak Tanszékén a következő nyelvészeti irányzatokról és kutatásokról számolhatunk be. (Bemutatásunk egy részét lásd BREIER–SZÁSZ eds. 1993; KNIPF–MANHERZ Hrsg. 2012.) Kiindulópontunk a skandináviai helyzet, melyet röviden az alábbiakban foglalhatunk össze:

Skandinávia egyetlen önálló nyelvészeti iskolájának, a dán Hjelmslev-féle glosszematikának egy rövid ideig vitathatatlanul volt tudományelméleti szerepe a dán nyelvtudományban, viszont tárgyának rendkívül szigorú, tulajdonképpen tisztán logikai-matematikai, illetve általános jelteni megközelítése miatt az irányzat rövid életűnek bizonyult, követői nem igen lettek (FISCHER-JØRGENSEN 1975). Ugyanakkor a szintén dán PAUL DIDERICHSEN (1905–1964) nevéhez köthető szintaktikai modell- és funkciótan ma is szeres része és egyben vezérfonala maradt minden skandináv mondattani elemzésnek (DIDERICHSEN 1946). A hatvanas években indult generatív grammatikát a dán nyelvészek nagy része éppen annak a hjelmslevi modellhez sokban emlékeztető, mindent magyarázni akaró elméleti volta miatt meglehetősen kritikusan, sőt szkeptikusan fogadta, illetve egyenesen elutasította, míg Norvégiában és Svédországban sok hívet szerzett magának. Ma számos, egymással versengő posztgeneratív irányzat jellemzi a skandináv nyelvészek nyelvelírásait, melyekhez a modelleket az általános és elméleti nyelvészet nyújtja. Ezen elméle-

teknek egy része hasznos eszköznek bizonyult, gondoljunk csak a skandináv tonémák autoszegmentális keretben történt leírásaira (KRISTOFFERSEN 2000; RIAD 2014). A döntő változás, mondhatni paradigmaváltás – szemben a korábbi, generatív alapú megközelítésekkel – viszont ma az, hogy az elemzések súlya mindenhol a performanciára összpontosul, kiindulópontja a beszélt nyelv, legyen az sztenderd vagy nyelvjárás.

Skandináviában minden nyelvészeti elemzés kiindulása és alapfeltétele a szigorú strukturális nyelvészeti megközelítés, ugyanakkor a taxonómia elvét mindenhol kiegészíti a generatív nyelvészetből átvett megjósolhatósági alapkritérium. A magyarországi skandináv nyelvészet is ezekre az alapokra épít, ugyanakkor kitekint az újabb elméleti nyelvészeti megközelítésekre is. (Hangsúlyozzuk, hogy bár ma az általános és elméleti nyelvészet irányzatait a rendkívüli sokszínűség jellemzi, a fenti alapirányzatok hatása a mai skandináv nyelvtudományra megkérdőjelezhetetlen maradt.)

Folyó tanszéki kutatásaink a következők: 1. A skandináv nyelvtörténet korai fejezetei: a proto-, illetve közskandináv nyelvállapot vitatott kérdései, a nyelvi adatok skandináv nyelvészeti megközelítése szemben az általános germanisztika perspektívájával. 2. A norvég kétnyelvű írásbeliség belső nyelvészeti interpretációjának kérdései. 3. A skandináv tonális rendszer fonológiai modellálásainak lehetőségei. 4. Az interskandináv kommunikáció kérdéskörének újabb kihívásai, különös tekintettel a globalizációs tendenciák megerősödésére. 5. A központi skandináv nyelvek összehasonlító fonológiája általános-elméleti nyelvészeti modellek bevonásával: az alkalmazhatóság kritériumai. 6. A speciális dán fonológiai fejlődés legújabb tendenciáinak dán szempontú, illetve általános nyelvészeti megközelítései, különös tekintettel a schwa-törlés radikalizációjára. 7. Svéd–magyar kontrasztív morfológia és szintaxis, az irányjelölő igeekötők összehasonlító vizsgálatára svéd–magyar viszonyban, szóalkotási és szórendi kérdések, modellalkalmazások, pragmatikai kérdések, a pragmatika és a fordítás kérdései, helyzet és jelentés, a helyzetmondatok mint pragmatikai aktusok, a kultúraspecifikus tartalmak sorsa a műfordításokban (svéd–magyar irányban). 8. A norvég leíró nyelvészet: a pragmatikai aspektus, a pragmatikai jelölők szerepe, pragmatika a nyelvoktatásban, interkulturális pragmatika, norvég lexikológia, norvég online szótár korpusz, transzlitológia. 9. A skandináv nyelvtudomány módszertani kérdései. 10. Folyó lexikológiai munkálatok, melyekből a svéd–magyar online szótár egy része már elkészült, ezért ennek indokolt e helyen részletesebb bemutatása.

Mádl Péter szakterülete a skandináv irodalmak, különös tekintettel a svédre. Ugyanakkor MÁDL már 1990-ben elkezdett anyagot gyűjteni egy svéd–magyar frazeológiai szótárhoz abból kiindulva, hogy mind a LAKÓ féle svéd–magyar, mind a KIEFER által készített magyar–svéd középszótárban a frazeológia alulreprezentált. A munka hagyományos adatgyűjtési módszerrel folyt, digitális eszközök nélkül. A svéd nyelvű anyagot magyar és svéd kétnyelvű anyanyelvi beszélő tesztelte. Az eredmény egy mindkét irányban használható, a frazeológizmusokban előforduló szavak ábécébe rendezett szótár, amely a másik nyelvben feltünteti a teljes, illetve részleges egyezését frazémákat (MÁDL 1996).

MÁDL másik projektje 1997-ben kezdődött el. Elsődleges célként egy svéd–magyar/magyar–svéd szlengszótár anyagának összeállítását jelölte meg. Igazából azonban nem is szlengszótár volt a cél, hanem egyfajta nonsztenderd szótár, mivel LAKÓ és KIEFER szótárai elsődlegesen mindig a sztenderdizált lexémákat mutatták be. Ebből következően minden olyan elem, ami azokból kimaradt, egy olyan hiányzó korpuszt alkot, amelynek feldolgozása ennek az új szótárnak lett volna a feladata. Ebben a munkában már feltűntek

számítógépes elemek az adatrögzítés és a feldolgozás során. Ez a munka nem fejeződött be, mivel MÁDL 2002-körül úgy döntött, hogy legyen az eddig összegyűjtött anyag egy majdani svéd–magyar/magyar–svéd szótárpár része. Nyilvánvalóvá vált ugyanis, hogy a digitális (webes, illetve önálló programként számítógépen használható) szótárak világában a létező nyomtatott szótárak hamar elavulnak. Ebből következik, hogy digitális szótárt kell csinálni úgy, hogy az első lesz a svéd–magyar (a magyar célközönségre, nem utolsósorban a hallgatóinkra gondolva). Egy általános szótárról van szó, amely tehát az átlagoshoz képest jóval több nonsztenderd elemet és frazeologizmust tartalmaz. Ehhez el kellett sajátítani egy olyan digitális technikát, amely szabad forráskódú és ingyenes szoftverekből áll. A szótár saját munkával létrehozható és igény szerint módosítható. Lehetővé teszi, hogy az interneten keresztül többen egy időben végezhesék a szerkesztést. Feltétel továbbá, hogy megbízhatóan működjön gyenge hardverfelszereltségű környezetben is. A digitális technika előnyeit kihasználva a szótár több adatot tartalmaz, mint a nyomtatott szótárak (például az egyes paradigmák leírása bővebb), egyesít olyan adatokat, melyek eddig együtt sohasem voltak láthatók (például fonetikai átírás, elválasztási információ, szinonimák stb.). A szótár hangzó anyagot is tartalmaz: a szavak kiejtése a fonetikai átírás mellett hallgatható is. A gyűjtések tematikusak, az egyes tudományágakhoz, sportágakhoz, művészetekhez (stb.) tartozó szavak táblázatszerűen jelennek meg. A szótár tartalmaz egy nyelvtani összefoglalót, és példamondatok mutatják be az egyes szavak használatát.

A jelen állapot: működő prototípusok internetes hozzáféréssel, illetve önállóan futtatható programként.

5. Megoldandó feladatok a magyarországi skandináv nyelvészet területén. Skandinavisztikai képzés Magyarországon egyedül az ELTE Skandináv Nyelvek és Irodalmak Tanszékén folyik. Minden szakmai erő ide összpontosul. A következő feladatok állnak előttünk: 1. Skandináv nyelvészet témában Magyarországon egyik lehetőség a sporadikusan megjelenő Papers in Scandinavian Studies című tanszéki kiadvány, amely kizárólag idegen nyelvű tanulmányokat közöl. Skandinávia „messze van”, még a skandináv országokban is több évet kell várni egy elfogadott tanulmány megjelentetésére, ugyanakkor a PhD-hallgatóknak legalább három szacikket kell megjelentetniük ahhoz, hogy egyáltalán elindíthassák a doktori eljárást. Rendkívüli segítség számunkra, hogy a Germanisztikai Intézet sorozata, a *Budapester Beiträge zur Germanistik* megjelenteti a tanszék munkatársai által írt tanulmányokat. Ez a sorozat fogadta be ÁCS és BAKSY nyelvtörténeti tankönyveit és egyszer a Papers in Scandinavian Studies kiadványt is (*Budapester Beiträge zur Germanistik* 63. kötet). 2. Mint láttuk, a svéd lexikográfiai munkák gőzerővel folynak, ebből a hallgatók is kiveszik a részüket, és már korábban megindult egy norvég online szótár szerkesztése is, szintén hallgatók bevonásával, melynek főszerkesztője VASKÓ ILDIKÓ. A Dániában kiadott magyar–dán szótár igen szerény méretű, alig használható és már-már elavultnak számít, a szintén Dániában korábban napvilágot látott dán–magyar szótár pedig még az előbbinél is kevesebb anyagot tartalmaz. A kilencvenes években elinduló látszólag egy dán szótárprojekt magyar és dán munkatársakkal, egy betű el is készült, a munka azonban pénzühiány miatt elakadt. Ezt a munkát valamiképpen folytatni kellene. 3. Továbbra is szükség lenne az egyes központi skandináv nyelvek fonológiájának és grammatikájának magyar nyelvű feldolgozásaira és megjelentetésükre. Ezekben aztán ki lehetne próbálni a sztenderd megközelítéseken túl az egyes általános és elméleti nyelvészeti megközelíté-

seket, mindezeket pedig tanszéki jegyzetekben kellene megjelentetni. 4. Hutterer Miklós és Voigt Vilmos nyomdokain haladva ismét tanítani kellene az izlandi nyelvet. Ehhez lesz rendkívül nagy segítség a 2012-ben elhunyt Bernáth István irodalomtörténész, skandinavista, néderlandista és műfordító megjelenésre váró magyar nyelvű izlandi leíró nyelvtana, amely ugyancsak a Budapester Beiträge zur Germanistik című sorozat önálló köteteként fog megjelenni. Ez a mű egyben az első magyar nyelvű izlandi nyelvtan.

Kitekintésünkben több mint ötven év (1958–2015) távlatából kívántuk bemutatni a magyarországi skandináv nyelvészet eredményeit. (A magyarországi skandináv irodalmi kutatások részben szintén a fentebb tárgyalt szervezeti keretekben szerveződtek, ennek bemutatása viszont a skandináv irodalmakkal foglalkozó kollégáink feladata.)

Kulcsszók: skandináv nyelvészet Magyarországon, története, különféle nyelvészeti irányzatok és megközelítések, kutatási területek, jövőbeli feladatok.

Hivatkozott irodalom

- ÁCS, PÉTER – MÖLLER-ANDERSEN, NINA 1983. *Dansk fonetik og fonologi for ungarere*. Undervisningsministeriet, København.
- ÁCS PÉTER 1996. *Az interskandináv kommunikáció fonológiai aspektusa*. ELTE Germanisztikai Intézet, Budapest.
- ÁCS PÉTER – BAKSY PÉTER 2010. *A központi skandináv nyelvek történetének vázlata a kezdetektől a reformációig*. Budapester Beiträge zur Germanistik 54. ELTE Germanisztikai Intézet, Budapest.
- ÁCS PÉTER – BAKSY PÉTER 2013. *A központi skandináv nyelvek történetének vázlata a reformációtól a 20. századig*. Budapester Beiträge zur Germanistik 61. ELTE Germanisztikai Intézet, Budapest.
- BERNÁTH ISTVÁN 2015. *Izlandiul tudni jó. (Izlandi leíró nyelvtan.)* Budapester Beiträge zur Germanistik 73. ELTE Germanisztikai Intézet, Budapest. Megjelenés alatt.
- BLOOMFIELD, LEONARD 1933. *Language*. Holt, Rinehart and Winston, New York.
- BREIER, ZSUZA – SZÁSZ, FERENC eds. 1993. *Das Germanistisches Institut stellt sich vor*. Budapester Beiträge zur Germanistik 23. ELTE Germanistisches Institut, Budapest.
- DIDERICHSEN, PAUL 1946. *Elementær dansk Grammatik*. Gyldendal, København.
- FISCHER-JØRGENSEN, ELI 1975. *Trends in Phonological Theory*. Akademisk Forlag, Copenhagen.
- HAUGEN, EINAR 1976. *The Scandinavian Languages. An Introduction to their History*. Faber, London
- HUTTERER, CLAUS JÜRGEN 1971/1991. 25 Jahre Germanistik in Ungarn. In: MANHERZ, KARL Hrsg., *Aufsätze zur deutschen Dialektologie. Prof. Dr. C. J. Hutterer zum 60. Geburtstag gewidmet*. Ungarndeutschen Studien 6. Tankönyvkiadó, Budapest. 204–213.
- HUTTERER, CLAUS JÜRGEN 1986. *A germán nyelvek*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- HUTTERER, CLAUS JÜRGEN 1999. *Die germanischen Sprachen. Ihre Geschichte in Grundzügen*. 4. ergänzte Auflage. Albus im VMA-Verlag, Wiesbaden.
- HUTTERER MIKLÓS 1968. *Bevezetés a germanisztikába*. Tankönyvkiadó, Budapest.
- HUTTERER MIKLÓS 1973. *A gót nyelv. Grammatika, szövegek, szótár*. Tankönyvkiadó, Budapest.
- HUTTERER MIKLÓS – N. BALOGH ANIKÓ 1974. *Skandinavisztikai olvasókönyv 1*. Tankönyvkiadó, Budapest.
- KIEFER, FERENC 1970. Morphological Process in Generative Grammar. In: *Acta Linguistica Hafniensia* 20: 15–57.

- KIEFER, FERENC 1984. *Magyar–svéd szótár*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- KLOSS, HEINZ 1967. Abstand languages and Ausbau languages. *Anthropological Linguistics* 9: 29–41.
- KLOSS, HEINZ 1978. *Die Entwicklung neuer germanischer Kultursprachen seit 1800*. Schwann, Düsseldorf.
- KNIPF, ELISABETH – MANHERZ, KARL Hrsg. 2012. *20 Jahre Germanistisches Institut Budapest*. Budapesti Beiträage zur Germanistik 67. ELTE Germanistisches Institut, Budapest.
- KRISTOFFERSEN, GJERT 2000. *The Phonology of Norwegian*. Oxford University Press, Oxford.
- LAKÓ GYÖRGY 1969. *Svéd–magyar szótár*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- MANHERZ, KARL Hrsg. 2003. *Gedanktagung zu Ehren von Claus Jürgen Hutterer und Karl Mollay am 24. November 2000*. Budapesti Beiträage zur Germanistik 38. ELTE Germanistisches Institut, Budapest.
- MÁDL PÉTER 1996. *Svéd–magyar frazeológiai szótár / Ungersk–svensk fraseologisk ordbok*. SCIU, Budapest.
- MÁDL PÉTER 2015. *Svéd–magyar online szótár (prototípus)*. <http://svea.elte.hu/sv-m.html>. (2015. 11. 30.)
- RIAD, TOMAS 2014. *The Phonology of Swedish*. Oxford University Press, Oxford.
- TORP, ARNE 1998. *Nordiske språk i nordisk og germansk perspektiv*. Novus, Oslo.
- VASKÓ ILDIKÓ 1999. *Pragmatiske partikler i norsk og ungarsk*. PhD-értekezés. ELTE, Budapest.
- VASKÓ ILDIKÓ 2012. *Tenk på det, da gitt! Pragmatikaj jelölök a norvég nyelvben*. Budapesti Beiträage zur Germanistik 37. ELTE Germanisztikai Intézet, Budapest.
- VASKÓ ILDIKÓ – FRETHEIM, THORSTEIM 1997. Some Central Pragmatic Functions of the Norwegian Particles *Altså* and *Nemlig*. In: SWAN, T. – WESTVIK, O. J. eds., *Modality in Germanic Languages: Historical and Comparative Perspectives*. Mouton de Gruyter, Berlin. 233–292.
- VASKÓ ILDIKÓ – FRETHEIM, THORSTEIM 2004. A Contrastive Pragmatic Analysis of two Concessive Markers: Norwegian *riktignok* and Hungarian *jóllehet*. *Working Papers isk* 1: 69–89.
- WESSÉN, ELIAS 1944. *De nordiske språken*. Almqvist & Wiksell, Stockholm.
- ZIPERNOVSZKY HANNA 2006. *Så låter det på svenska*. ELTE Germanisztikai Intézet, Budapest.

On Scandinavian linguistics in Hungary

This paper discusses the history of Scandinavian linguistics at Eötvös Loránd University, Budapest, Hungary. At the beginning, in the second half of the 1960s the discipline belonged to the Department of General Germanic Studies, where the first steps towards a scientific approach to Scandinavian linguistics were taken. With the establishment of the Institute of Germanic and Romanic Studies (1981) the possibilities of research opened up and Scandinavian Studies became an independent major (1984). The Institute of Germanic Studies was founded in 1992 and within it the Department of Scandinavian Languages and Literatures. The staff members have been involved in the different research programmes which are discussed in detail in the essay.

Keywords: history of Scandinavian linguistics in Hungary, diverse linguistic approaches within the discipline, research fields and future tasks.

ÁCS PÉTER

Eötvös Loránd Tudományegyetem

MANHERZ KÁROLY

Eötvös Loránd Tudományegyetem